

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

Del Balaïtous a les Tres Sorores (Mont Perdut)

(EXCURSIONS PER LES VALLS DE TENA, GAVARNIE I BROTO)

(Acabament)

Quijada de Pondellos (3073 i 3081 m. d'alt.)

Dia 16. Amb l'escalfor del sol desapareixen les boires del matí i el pic es presenta a nostra vista destacant-se en el cel. Nostra intenció era fer l'ascensió pel costat que dona als banys de Panticosa i tornant pels vessants septentrionals davallar després per la gelera. Amb En Feliu emprenem aquest itinerari baixant tot seguit al desguàs de l'estany de Bachimaña i no podent travessar a sec en aquell lloc la corrent, ho fem amb aigua fins a genoll, amb els naturals equilibris per evitar una major remullada. Ja a l'altra vorera comencem a enfilar-nos per les banquetes de granit escollint bé els passos i a voltes escalant la roca fins que guanyàrem una bretxa situada en el contrafort que es desprèn del cim i baixa vers la regió de Bachimaña. A l'altre costat de ribera s'obirava l'extensa comarcada de Brazato amb alguns dels seus estanys i dessota nostre s'obria a bona fondària la vall del Caldarés, embolcallada encara en l'ombra. Passem la bretxa i baixant una mica entrem en una cornisa que seguim per tal de no perdre alçària i al mateix temps pera evitar la tartera que omplia la clotada i per la que probablement ens hi hauriem entretingut molt. No obstant, més tard, la cornisa quedà tancada i ens veierem obligats a baixar a aquella, saltant per les grosses roques que allí jeien i pujant abus-

car el peu d'altre espadat contrafort que es separa de la carena en direcció a migjorn. Si el volíem evitar teníem que fer una gran volta i per guanyar temps preferíem atacar la muralla pujant directament per una canal que, encara que bastant vertical, ens va semblar practicable; fem un curt descans al peu de la mateixa i tot seguit emprenem l'escalada presentant al començament alguna dificultat per trobar-se la roca molt pulida i dreta; després era ja més facil i encara que la inclinació seguia essent molt forta, la roca oferia bones preses, devent parar compte amb les pedres que feiem caure i que produïen una veritable pluja.

Mitja hora estiguérem pujant la canal, qual part inferior desapareixia a nostra vista i quina no va ésser la desil·lusió que tinguérem, quan en arribar a la cresta veíem que per a anar a la Quijada de Pondellos, que quedava encara amagada i de la que sols endevinàvem la situació, teníem que pujar a un enlairat coll del que n'estàvem allunyats per una ampla comarcada tot ella ocupada per una infernal tartera de colossals blocs que forçosament teníem que passar i que era ademés molt extensa. Volíem cercar un altre lloc per anar-hi i a fi d'orientar-nos seguirem la cresta en qué ens trobàvem arribant en mig quart a un pic situat en la carena principal.

Des d'allí podíem veure solament el pic occidental de Pondellos, quedant l'altre amagat per una alta muntanya que teníem al davant, mes ens convencérem de que encara n'estàvem molt lluny i que devíem caminar algunes hores més. Pels vessants septentrionals es veia una dreta gelera reclosa per cingleres sense veure's clarament algú lloc que permetés guanyar el cim que volíem, i per aixó decidíem a passar per la comarcada de migjorn o sigui per la tartera. Deixem aquell pic i bé o malament baixem a trobar una breixa prou dolenta situada al W. i després de passar una roca molt allisada, saltem finalment a la tartera.

Anem pujant i baixant per aquells gegantins enderrocs de la muntanya, sortejant els negrosos espais que quedaven entre les grosses roques i procurant seguir en lo possible per les congestes que ens facilitaven la marxa, fins que emprenguérem una llarga pujada que ens va conduir al collet que's troba entre els pics de les Arualas i altre al costat de la Quijada. Aquesta es presenta al davant dominant un reclós cercle en els que hi brillen uns quants estanys que porten llurs aigües al barranc de Pondellos. Passem el coll i entrem en una esmicolada clapissa que fa de mal passar fins que al cap d'una estona arribem a la roca que amb tot i ésser prou

trocejada, permetia millor el pujar. Amb el soroll de les pedres que fem caure, s'aixeca una ramada d'isards i es deturen més avall en unes congestes, com si comprenguessin que no els havíem de fer cap mal. Agafarem l'ascensió una mica massa a l'esquerra i ens veierem obligats a fer alguna escalada per roques verticals guanyant finalment una estreta cresta que ens portà al pic oriental de la Quijada de Pondellos (3081 m. d'alt.)

A prop del cim culminant hi ha l'altre que té 3073 metres i del que n'està separat per una aguda cresta que cau en forta pendent per ambdós costats i al mig de la qual hi ha l'ample i original veta de marbre blanc.

Aquest nus muntanyós que arrenca de les muntanyes de Lana-Cantal, formant la divisòria de les conques dels rius Gállego i Caldarés, és immillorable com a punt d'observació de totes les serralades que integren la vall de Tena, podent-se dir que no n'hi ha gairebé cap que escapi a la mirada. Des del cim superior la vista és més ampla sobre les altes riberes del Caldarés, empró per completar-la hi ha que anar al cim occidental, separat per una curta i estreta cresta. Al peu de la muralla N. es veuen les dues geleres amb algunes esquerdes i ribera avall els estanys de Bachimaña amb els seus veïns de Bramatuero; no gaire lluny del pic més alt i separat per una fonda bretxa hi ha altre enlairat cim que passa també dels 3000 metres i qual nom no he pogut saber. D'ell n'arrenca la carena que baixa cap a les Arualas i pic d'Algàs.

Es la vista molt extensa desenrotllant-se en els més amplis horitzons; el Vignemale es presenta amb tota grandiositat i per darrera d'ell les Tres Sorores amb les nevoses terrasses que formen el circ de Gavarnie. Allí prop teniem la Facha i el port de Marcadau que havíem recorregut el dia abans i vers al N. W. el Balaïtous ens mostrava els seus precipicis i muralles orientals, quedant més allunyat el pic de Midi d'Ossau dominant per les seves proporcions les demés muntanyes veïnes.

Era prop de la una que emprènem la davallada. Seguim un troç de la cresta que separa els dos cims i poc abans d'arribar a la veta blanca, deixem aquella i comencem el descens pels vessants N.; la pendent és fortament inclinada, mes en canvi no fa pas de mal baixar, trobant-se únicament la roca molt disgregada pel que cal parar compte amb les pedres que cedeixen fàcilment. Seguim baixant pel mateix límit de la faixa de marbre i ja molt avall ens decantem cap a l'esquerra per a guanyar la gelera a la que hi arribem sense cap contratemps i havent fet servir sols una vegada

la corda. Un cop en la neu baixem patinant força depressa, per la inclinada pendent, endevinant-se moltes esquerdes, algunes d'elles ja al descobert. En arribar a la "moraine" termenal descansem durant deu minuts i continuem ribera avall baixant encara durant bona estona per les llargues congestes que omplien el fons del barranc, i més tard ens paràvem a contemplar un bonic estany, que segons el guia és conegut pel "lago azul". Continuem per la vorera esquerra seguint la direcció de la vall fins que tornem a trobar-nos en l'estany de Bachimaña que vàrem travessar per la part superior, sense haver de mullar-nos com a l'anada. Minuts després arribàvem al campament.

HORARIS

(en tots els horaris no s'hi comprenen els descansos)

ANADA	TORNADA
2 h. 25. m. pic a l'E de la Quijada de Pondellos.	1 h. 10 m., arribada a la gelera.
1 h. 20. m. coll	15 m., peu de la gelera.
45 m., cim superior de la Quijada de Pondellos.	50 m., campament.

De Bachimaña al Refugi de l'Hourquette d'Ossoue (2700 m. d'alt.) per la bretxa de Batans (2751 m. d'alt.) i port dels Mulets (2750 m. d'alt.)

Dia 17. Els campaments s'havien ja acabat i com no necessitàvem més la tenda l'enviàrem a Torla junt amb tota l'altra impedimenta, per mitjà d'un dels «porteurs» que havia arribat a la vetlla. Comencem a pujar en direcció a llevant anant a trobar el barranc de Bramatuero i poc després de deixar una bonica cascada, arribem a la terrassa on hi ha situat l'estany inferior. Es de grans dimensions, de forma allargada i de voreres irregulars, veient-se les truites nedar en les transparents aigües, recordant, pel caràcter de la regió, alguna de les comarcades lacustres de la Vall d'Aran. El rodegem per la seva vorera esquerra, ocupada per grans banquetes granítiques que dificulten el pas, situant-nos en l'extrem superior des de qual punt ofereix una bonica vista que guarda extraordinària semblança amb l'estany de Mar en la Vall d'Aran. Com aquest, el de Bramatuero té al mig una petita illa rocosa i les muntanyes que li serveixen de fons, que són les que separen Bachimaña de la regió de Piedrafita, són igual a les araneses, encinglerades i d'accidentada silueta.

Poc mes enllà deixem un petit estanyol i emprenem una pujada que ha de portar-nos a altres estanys més enlairats, veient-se baixar el riu en forta pendent i produint una sèrie de saltants. A uns 50 metres de distància del més baix, queda a la dreta una grossa roca arreglada amb una paret de pedra seca en la que poden refugiar-se unes vuit persones, mes cal tenir en compte que com a Bachimaña, no es troba en tot Bramatuero cap materia combustible.

Seguim pujant per prop del barranc i més amunt sentim una fonda remor que ens hi fa acostar, presentant-se al davant una magnífica i original cascada; per a millor contemplar-la saltem per les roques a l'altra vorera i allí podem veure com la força de l'aigua ha format en el dur granit una estreta i fosca gorja, per la que baixa escumejant el corrent en un seguit de salts, quedant encara empresonades entre les parets unes grosses congestes com blancs ponts de neu. Per no tenir que repassar el riu, pugem per la vorera dreta remuntant la cascada, i ens trobem de repent amb altre estany situat a 2590 m. Es el més gran i bell de la ribera, de contorns irregulars, veient-se sortir al damunt l'alterosa i trencada serra de Batans i quedant més a l'esquerra la depressió on s'hi amaga la bretxa del mateix nom, que deviem travessar. El pas per aquest estany no és cosa gaire fàcil, ja que les voreres són molt accidentades; nosaltres seguïrem per la de la dreta, passant una mica enlairats i tenint al dessorre els espadats de la serra de Peterneille. L'altre vorera es veu encara més accidentada i hi ha que fer llargs revolts, pel que crec és el millor lloc el que seguïrem. Mitja hora després passàvem un petit contrafort i baixant una congesta arribàvem a l'estany superior, que és de reduïdes dimensions, trobant-lo encara envoltat de neu i glaçat en bona part. No gaire lluny es veia la depressió de la bretxa i vers ella ens dirigirem, pujant per congestes i tartera i dominant al dessorre la bonica clapa d'aigua de l'estany major, apareixent a l'extrem de la vall els negrosos i aguts pics de Piedrafita que tenien a llurs costats la Quijada de Pondellos i la Facha.

A prop de les 11 guanyàvem l'estreta bretxa de Batans (2751 metres) situada entre la serra d'aquest nom i el pic de Ratillo, en la divisòria d'aiguavessos del Caldarés i de l'Ara i per tant de les valls de Tena i Broto. En travessar la bretxa s'ens presentà al davant, la grandiosa massa del Vignemale quals vessants meridionals formats pels cims de Cerbillonar, Pique Longue i Montferrat, cauen en estimbada pendent fins a la ribera de Cerbillonar, en

l'alta vall del riu Ara. Dominàvem una llarga extensió de la seva conca, encatifada de verdejants pasturatges i mig amagats entre les nuvolades es veien alguns dels cims del massís de les Tres Sorores en els que la neu hi extenia llargues taques blanques.

Baixem els aiguavessants de la vall de Broto i per dolents passants i tarteres, ens situem sobre de l'estanyol més alt, dels dos que allí hi ha i ens dirigim per dessota dels tallats del pic de Rattillo a trobar la part superior de la ribera, procurant agafar-la el més amunt possible per no tenir que perdre alçària. Abans d'arribar-hi la pluja ens obligà a refugiar-nos sota de les roques, passant tres quarts d'hora fins que poguérem sortir; acabem d'arribar al fons de la vall prop de l'indret on neix el riu Ara, veient al dessorbre dos colls molt pròxims l'un de l'altre, separats pel pic de les Oulètes. No sabent quin era el veritable port que teniem que passar decidírem fer-ho pel de l'esquerra per semblar-nos de més fàcil accés; no obstant la pujada va ésser prou dura per tenir que pujar la forta pendent coberta de menuda tartera que no oferia cap aguant a la petjada. Finalment a les 11'40 arribàvem al coll d'alçària molt igual al que havíem deixat a nostra dreta i que després vam saber era el dels Mulets (2750 m.), essent aquest darrer més fàcilment transitable pel costat de França. Baixant una mica aparegué el grandióspespectacle del Vignemale amb els seus espadats de centenars i centenars de metres, tenint al peu les geleres de les Oulètes ratllades en tots sentits per les esquerdes i quedant al descobert el vidriós glaç. Les boires s'arrosseguen pels cims amagant-los de tant en tant i omplint la ferèstega vall d'un sombriu misteri. A l'altre costat, davant per davant, es veia la depressió de l'Hourquette d'Ossoue, serpentejant per la muntanya el camí que puja del llac de Gaube. Era aquell el coll que devíem travessar, més per anar-hi teníem que baixar al «plateau» de les Oulètes que es veia a gran fondària i després tornar a pujar tot el desnivell que havíem perdut i que representa més de 600 metres; verdaderament era alió desesperant tenint en compte que ja havíem passat aquell dia dos alterosos colls.

Emprenem la baixada per congestes i tarteres i més tard per uns relleixos d'herba, posant-nos de malhumor a cada pas que feiem, el pensar que després tindríem de tornar a pujar tot el desnivell que perdiem i que anant amunt el cansament va sempre en augment. Sortosament els magnífics punts de vista que s'anaven succeint ens distreien de la monotonia de la baixada i uns tres quarts després erem al plà de les Oulètes de Gaube, a uns 2150 m.

d'alt. En aquest extens plà ocupat tot ell per les pedres que les aigües arrastren de les geleres, el riu que neix de la fosa del glaç, s'escampa arreu tenint l'aigua un marcat color lletós degut al llot glaciari. Es realment soperb l'aspecte que presenta el Vignemale des d'aquest punt. La Pique Longue amb la seva llisa i descarnada muralla de 1600 m. d'altura baixa d'una sola tirada fins a la vall i queda separada del pic Chausenque per l'estimbada canal del "couloir de Gaube", plena de glaç i que posa en contacte la gelera d'Ossoue amb la de les Oulètes. Fa estremir pensar que per ella s'hi ha pujat; el 6 d'Agost de l'any 1889 (1) els intrèpids alpinistes Brulle, Bazillac i des Monts amb els guies Salles i Celestí Passet, que es portà d'una manera heròica, emprenen l'ascensió per aquesta penjada cinta de glaç; més de 1300 esglaons tingueren que ésser tallats i després de vuit hores d'estar encaixonats entre aquelles estretes parets, glaçats de dits i en un seguit perill d'estimbar-se, sortiren victoriosos de la seva empresa. Crec que és aquesta l'ascensió més difícil i perillosa que s'ha portat a cap en els Pireneus.

En el peu del "couloir" s'extén la gelera de les Oulètes i amb tot no ésser pas gaire gran, es presenta molt esquerdada formant un curios apilotament en el seu centre. Per estar situada en el vessant N. i ademés defensada pel pic dels vents calents d'Espanya, arriba al límit dels 2000 metres, essent doncs la gelera més baixa dels Pireneus. Sota del pic Chausenque i l'Hourquette d'Ossoue hi hi ha també la del Petit Vignemale, tenint la seva principal conca de recepció en el barranc que hi ha al N. de l'esmentat pic; per ella baixa la gelera amb una pendent mitja d'uns 40° formant-se en la part inferior una cascada de séracs i agulles.

Travessem el plà de les Oulètes aixís com els diferents corrents que per ell circulen i que en unir-se formen la gave de Gaube i anem a buscar el camí de ferradura que puja de la vall. Contrariament a lo que passa en nostre país, aquest està molt ben arreglat, descrivint unes amples marrades i pujant-se d'aquesta manera amb menys de fatiga. Vers al fons, a mitja vall, s'extén el bonic llac de Gaube amb la seva "hotellerie" i envoltat de boscos. Llarga s'ens va fer la pujada que salva un desnivell de uns 800 metres i encara de passada recollírem mates per a poder fer foc en el refugi, ja que més amunt desapareixia la vegetació i a mida que ens acostàvem al coll augmentaven les congestes en les que tot sovint ens hi en-

(1) *Butlletí del Club Alpin Français, Secció S. O.*, any 1890, pàg. 57 i ademés *Cent Ans aux Pyrénées*, per H. Beraldi, anys 1886-1902.

sorràvem, de manera que quan arribàrem a l'Hourquette d'Ossoue estàvem verdaderament cansats. Se troba aquesta a 2738 m. d'alt., en la nervatura que arrenca del Petit Vignemale i comunica la vall de Gaube amb la d'Ossoue. A l'altre costat divisàrem el refugi i travessant el coll hi arribem al cap d'un quart d'hora, satisfets d'haver acabat aquella llarga jornada en la que havíem travessat tres altes collades amb els seus corresponents desnivells.

Aquest refugi que porta el nom de Baysseance va ésser inaugurat l'any 1900 i facilita en gran manera l'ascensió del Vignemale. Està construït en volta i es compon de dos pisos; en l'inferior s'hi troba la cuina i menjador havent-hi ademés un compartiment tancat reservat als socis del Club Alpi Francés, i el superior està dividit en dos dormitoris en els que hi ha abundosa palla i mantes amb que resguardar-se del fred.

HORARIS

- 20 m. estany inferior de Bramatuero.
- 1 h. 5 m. estany gran
- 1 h. 10 m. Bretxa de Batans.
- 1 h. 20 m. naixament del riu Ara.
 - 35 m. coll (al costat del de Mulets).
 - 45 m. plà de les Oulètes.
- 2 h. 30 m. Refugi Baysseance (Hourquette d'Ossoue).

Petit Vignemale (3205 m.)

Dia 18. En llevar-nos al dematí ja el sol il·luminava a contrallum les montanyes de les Tres Sorores, produint bonics efectes de illum. Els Astazous, Marboré, i les crestes que coronen el circ de Gavarnie amb el gegantesc esvoranc de la breca de Roldán, queden en una suau penombra, mentres la neu de les geleres que's veuen penjades en les graonades, brillava amb reflexes de plata en rébre els raigs del sol.

Per desobre de l'Hourquette es veia el Petit Vignemale amb una part de la gelera d'Ossoue i més enlairat i apartat la Pique Longue, punt culminant del massís. Teniem destinat aquell dia al descans i aprofitarem el temps per a fer una petita exploració que ens permetés reconèixer la via d'ascensió que devíem seguir a l'endemà per pujar al Vignemale ja que cap de nosaltres hi havia estat mai.

Sortim en direcció a l'Hourquette i abans d'arribar-hi ens inclinem vers l'esquerra per un camí que ens condueix a l'aresta que baixa del petit Vignemale i que aguanta un costat de la gelera

d'Ossoue, a la que també se li dona el nom de «grand glacier». Aquesta la teniem a nostres peus extenent-se com ample i llarg riu de glaç que hagués sigut aturat sobtadament. Aquell espectacle era verdaderament imposant. La gelera estava ratllada d'esquerdes per tots indrets, unes obrint-se majestuosament i mig cobertes per esfrondaments i altres més estretes tocant-se les unes a les altres ratllant el verdós glaç en tots sentits. Mes no eren pas totes aquestes les que més ens inquietaven; en la neu es veien unes ratlles més fosques que tot just s'endevinaven i que haurien passat desapercubudes al qui no fos pràctic en aquestes coses; es allí on hi ha el perill, allí s'amaga traidorament l'esquerda sota la capa que la cobreix, la qual pot cedir, en passar-hi, deixant aleshores una negrosa gola oberta en el glaç i qual fons no arriba a veure's mai. Volent tenir altres punts de vista, seguim amunt per la cresta sense perdre mai de vista la gelera i amb menys d'una hora i mitja de sortits del refugi, arribem al cim del Petit Vignemale (3205 m.) Es aquest un punt enlairat de l'aresta que baixa de la Pique Longue, tenint poca importància com a pic doncs malgrat la seva alçària està dominat pels altres que formen el massís. En canvi, és un lloc immillorable per a observar la gelera que es veu gairebé en tota la seva extensió. En la part superior que és la conca d'alimentació, es veu el pic de Montferrat i la cresta que formant cercle corre cap al de Cerbillonar i la Pique Longue, aquesta última invisible des d'on som. Es allí la gelera molt plana, més tot seguit va adquirint inclinació i les esquerdes es produeixen nombroses i de grans dimensions portant en general una direcció horitzontal; la més grossa que es veu a mitja gelera la travessa en tota la seva amplitud i sols hi quedava un estret pont de neu. Ja més avall les esquerdes es multipliquen creuant-se entre elles i quedant el glaç al descobert. Es la gelera d'Ossoue l'única del Pirineu que presenta un caràcter alpi, doncs al contrari de les altres que són de les classificades com a penjades, aquesta segueix la direcció d'una vall tenint una llargada de 2 km. per 800 m. d'ample i arribant la seva part inferior als 2500 m. d'alt.

Des del cim les parets baixen tallades fins a les neus i al costat oposat obiràvem a vol d'ocell la gelera de les Oulètes i més en primer terme baixava la canal de glaç que va a parar en ella.

Tornem al refugi baixant-hi directament i allí acordem enviar a buscar un guia, doncs la nostra corda, per ésser massa pesada l'haviem retornada avall amb la restant impedimenta i sense ella no era prudent aventurar-se en aquella accidentada gelera. A mitja

tarda ens despedim de l'Eustaquio Udieta (1) que enviàrem a Gavarnie molt satisfets d'ell doncs és voluntariós i molt enginyós essent de molta utilitat en les acampades.

Vignemale (3298 m)

Dia 19. Al dematí pujà pel camí de Gavarnie el guia que havíem encarregat i que va resultar ésser En Joan M. Salles, un veritable guia, coneixedor de la muntanya i fill d'altre prou conegut dels pireneistes. Tot seguit arreglem el refugi deixant-ho tot en ordre i eren les 9 i $\frac{1}{4}$ quan baixem pel camí de Gavarnie, anant a buscar la part baixa de la gelera on deixem nostres motxilles per a recollir-les al retorn. Pujem per la «moraine» i poc després trepitjàvem ja el glaç; una faixa de neu era el camí que devíem seguir en l'ascensió doncs la resta no era més que un laberinte d'esquerdes obertes en el gel on acostant-s'hi s'hi sent la remor de l'aigua que corre pel dessota, veient-se al cap d'amunt el pic de Montserrat que forma també part del massís. Seguim pujant sempre per la neu i apropant-nos de tant en tant a les esquerdes per treure alguna fotografia o be per mirar llur profunditat, que sempre es perdia en la foscor. A nostra espatlla quedaven allunyades les muralles del circ de Gavarnie dominades pel Marboré i per darrera d'ell treien el cap els cims del Cilindre i del Mont Perdut. Aviat les esquerdes van augmentant de dimensió i en trobem una sota dels espadats del Petit Vignemale un dels costats de la qual s'ha ensorrat. Més amunt passem per la "grande crevasse", colossal dislocament d'aquella massa de glaç, oberta en un gran espai i que es diria ha sofert els efectes d'una forta convulsió a jutjar pel trencada que apareix, quedant les parets inclinades formant balcó i a punt de caure; és una bella i al mateix temps impressionant manifestació d'aquella natura que sembla morta i que amb tot conserva un imperceptible moviment. Aquesta esquerdada al mig de l'estiu divideix la gelera en tota la seva amplària i aleshores es canvia l'itinerari d'ascensió que seguim, per altre que passant al dessota de la gelera va a buscar l'aresta que baixa del pic de Montserrat, i remuntant-la es va a sortir a la part alta d'aquella. Encara quedava un pont de neu per travessar aquella esquerdada i ho fèrem ajudant-nos del piolet d'En Salles, doncs ens va dir que no era pas necessari que ens lliguessim ço que considero no gaire prudent malgrat la seva

(1) Equivocadament en el Butlletí anterior sortí el nom d'Eusebio en lloc d'Eustaquio.

perfecta coneixença dels llocs aquells. Precisament no gaire lluny, passàrem altre pont que no tenia pas més d'uns cinc metres de llargada i que cobria una fonda esquerdada, no devent ésser pas massa segur doncs en passar-hi el guia s'hi ensorrà d'un peu. Més amunt deixàvem a l'esquerra uns alts «séracs» que es detacaven com a blancs fantasmes dessorre de les belles nuvolades que anaven sortint. Era en extrem interessant el recorregut d'aquella gelera, en la que cada pas era un nou motiu d'admiració fent l'ascensió sense adonar-nos del més lleuger cansament. Aviat arribàrem en la part superior que és planera i forma un ample cercle envoltat pels pics de Montserrat, Cerbillonar, Pique Longue i Chausenque, arribant les neus fins a les mateixes crestes que corren pels primers dels esmentats pics. La Pique Longue es presenta allí davant i vers ella ens dirigim trobant al peu de la mateixa el començament del «couloir de Gaube» que forma un impressionant embut per on la gelera se llença vertiginosament en la canal que va a parar a la de les Oulètes. Al seu costat hi han les dues roques dels "jumeaux" com fites dignes d'aquella i que cauen en una paret vertical pel mateix indret. Fem una escalada que durà uns quinze minuts i som ja dalt del cim. Un padró marca el punt culminant que està a 3298 m. i contrariament a l'opinió generalitzada es troba situat en la mateixa frontera doncs un dels vessants dona aigües vers la conca del riu Ara. Un desprendiment de roques havia mal-més feia poc el padró enrunant-se en part i escampant les nombroses targetes que allí es depositen de les quals recollírem totes les que vam poder. Com es compendrà la vista es sumament interessant sobre tot vers França doncs bona part de la banda espanyola queda amagada pels pics del Montserrat i Cerbillonar.

Al cap d'una hora d'estar al cim emprenguérem la davallada visitant l'abric del «paradis» que va ésser construït pel comte H. Russell en la mateixa roca, i quan arribàrem a la gelera baixàrem patinant cómodament doncs el sol havia estovat la neu i permetia fer-ho fàcilment. Per les esquerdes hi passem amb tot compte i per segona vegada a En Salles li cedeix la neu d'una d'elles, afortunadament sense altre conseqüència. Tres quarts després erem al peu i reprement nostres motxilles anem a buscar el camí de Gavarrie que seguim avall trobant més tard les altres dugues grutes d'En Russell i que abans d'existir el refugi d'Ossoue era el punt on s'hi feia nit per a pujar a l'endemà al Vignemale. En una font al costat del camí hi dinem, tenint davant nostre la llarga ribera d'Ossoue coberta de verdosos pasturatges. Quan reprenem la marxa seguim

baixant fortament trobant en el fons de la vall una molt extensa congesta, formada per les allaus, que agafa tota l'amplària d'aquella, passant el riu per sota de la gruixuda capa de neu. Al dessorre es veu l'acabament de la gelera del Montferrat i més avall el riu s'engorja i forma una vistosa cascada. E prenem una curta pujada per salvar una cinglera i continuem ribera avall veient-nos obligats a travessar el riu saltant per les relliscomes roques, doncs les avingudes s'han emportat un troç del camí i és necessari passar a la vorera esquerra. Entrem en el llarg pla de Sausse on les vacades pasturen mansament i tot seguit comença una fina pluja produïda per una boira que teniem dessorre i que durant més d'una hora segueix acompanyant-nos mentres la resta de la vall estava banyada de sol. En un pont de pedra repassem el riu que porta ja gran quantitat d'aigua i pujant i baixant tot sovint sortim a la Gave de Pau arribant moments després a Gavarnie, desitjosos de descansar. Allí trobàvem novament la civilització després de nou dies d'estar entre muntanyes sense veure ningú i no sentint altre soroll que el dels torrents i el d'aquelles grandioses tempestats.

Es Gavarnie un pintoresc i simpàtic poblet compost d'unes quantes cases envoltades de prats tenint per fons l'admirable amfiteatre d'altres muntanyes que formen el circ, tallades en grandiosos hemicicle de considerable alçària, pel que es veuen despenjar les cascades. Per aquesta vila el turisme constitueix una de les fonts d'ingressos més importants, aportant-li les peregrinacions de Lourdes el contingent més nombrós de turistes. En entrar a l'Hotel Voyageurs arriben també una colla d'amics i consocis d'aquest Centre que aquell mateix dia venien d'Ordesa passant per la Breca de Roldan, trobant-nos satisfets d'estar tots reunits.

HORARIS

2 h. 15 m. del Refugi a la Pique Longue.

45 m. peu de la gelera.

3 h. 45 m. Gavarnie.

De Gavarnie al refugi de la Tuque Rouye

Dia 20. Ens dedicàrem al dematí a visitar el famós circ que tanta anomenada ha donat a Gavarnie. Sortim una mica dematí i seguim un camí de ferradura passant per entre olorosos prats en els que s'hi troben escampades les granges de blavoses teulades. Al davant s'hi veia l'ample circ tallat en dretes muralles per les que

s'hi despengen les escumoses cascades. Semblava estar aprop i tant mateix necessitem més d'una hora per arribar a l'entrada on hi ha instal·lada una "hotellerie". Es tot ell veritablement grandió i digne de la seva renomada. Les altes graonades que semblen obertes pels titans s'enlairen a 1400 m. i més de desnivell, saltant per elles l'aigua que es desfà en finíssima boirina. A l'esquerra baixa hermosíssima la «grande cascade» que es precipita en un majestuós salt de 420 m., pulveritzant-se l'aigua durant la caiguda. Es tot ell magníficament esplèndid, tant en conjunt com en detall i és imposible fer-se càrrec de la grandiositat d'aquest lloc, malgrat tenir-lo al davant. Hom sap prou que l'alçada total del circ és de tants metres i que la cascada en salta més de 400; malgrat aixó no és possible comprendre la seva immensitat, ni les proporcions d'aquelles parets ni les formidables alçàries a les que no estem acostumats. Per mirar els cims que sobresurten, hi ha que alçar completament la vista.

No trigaren gaire a arribar nombroses colles que ens feren despertar de nostra contemplació; eren d'una banalitat gran. No eren pas excursionistes que enamorats de la natura anaven cercant la seva bellesa, sinó tot al contrari; era la gent que viatjava com un vulgar paquet i que allí es dirigien perque els havien dit que alló era hermós i que no descuidessin de veurer-ho, més sense que arribessin a compenetrar-se d'aquella meravella i ja estaven prou satisfets d'haver-ho visitat i poder després explicar que havien estat al circ de Gavarnie. A la tornada era el camí una verdadera processó; corrues de gent i grossos senyors dalt d'un matxo amb posat còmic i encara d'altres que menjaven per allí omplint-ho tot de papers i brutícia. Aquell espectacle acabà per irritar-nos i depressa corregerem a l'hotel per dinar, fugint d'allí el més depressa per a retornar a les muntanyes.

Amb les motxilles ben carregades de provisions deixem Gavarnie i en les últimes cases passem el riu emprenent una forta pujada per entre de prats. Al cap d'una estona quedava el poblet a nostres peus, veient-se una caravana d'autos que acabava d'arribar i gran moviment de gent; a cada pas ens allunyàvem d'ell i ens acostàvem més a les muntanyes que estaven amagades en la boira. Seguim sempre una fortíssima pujada doncs el «porteur» que ens acompanyava, En Pierre Pujo, ens havia fet passar per una dreuera que s'enfila molt dreta. Tant bon punt deixem els prats entrem en una oberta coma de pasturatges i de mica en mica seguint corriols de ramat i mes tard agafant el camí de ferradura ens anem

acostant al coll arribant a l'Hourquette d'Allanz a les 5'30 que està situat a 224 m. dessota del pic Rouge de Palla. Travessem a l'altre costat i baixem per un pedregós camí a la vall d'Estaubé, veient-se vers el fons uns extensos aplebats. Amunt, la boira s'havia enenyorit dels cims passant gairebé a tocar-nos, quedant les montanyes invisibles, i no tenim aleshores cap interès el camí que seguïem. Passem per dessota els espadats de l'Astazou i aviat arribem a la "borne", on deixem el camí de ferradura. Estàvem rodejats de boira, al peu de la canal de la bretxa de Tuque Rouye i després d'un curt descans comencem a pujar per ella. Encara que és de pendent molt inclinada podria pujar-se fàcilment si no fos per la neu que sempre hi ha i que acostuma a ésser glaçada. Com és natural la pujada va resultar un xic cançada i ja molt amunt passem per uns crampons clavats en la roca que faciliten el pas, apareixent de sobte entre la boira el refugi de Tuque Rouye. Està situat en la mateixa bretxa i per tant en la frontera a 2667 m. d'alt., havent-hi espai per unes 9 o 10 persones i amb abundosa palla que ens permeté passar molt bé la nit. Com que la boira era molt espessa i per la canal pujava un vent molt fret entràrem tot seguit en el refugi preparant el sopar per a retirar-nos després a descansar.

HORARIS

3 h. Hourquett d'Allanz.

50 m. peu de la canal de Tuque Rouye.

50 m. Refugi.

Marboré (3250 m.) i Cilindre (3327 m.)

Dia 21. En llevar-nos al dematí les boires encara pujaven pel costat de França, mes en canvi no travessaven la frontera veient-se clarament al davant els cims del Marboré, Cilindre i Mont Perdut, amb l'esplèndida gelera que recobreix llurs vessants. De sota de l'últim de dits cims salta per una alta paret per caure en una inclinada terrassa on segueix un altre espadat i una magnífica cascada de seracs, quedant al descobert tot el gruix del glaç. La visió des de la bretxa és altament imponent sentint-se ademés el profund soroll que produeixen les caigudes de les agulles de glaç i les allaus que arrastren per la neu els grossos blocs de gel. A nostres peus, sota mateix de la bretxa, hi ha l'estany gelat del Mont Perdut que degut a la seva situació i alçària (2560 m.) conserva el glaç fins en ple estiu, trobant-se en una ampla terrassa que cau encin-

glerada en la ribera de Pineta. Les aigües que d'ell s'escolen i les provinents de les geleres i de la fossa de les neus, se reuneixen en un sol corrent formant el caudalós riu Cinca, que salta a Pineta per un seguit d'esplèndides cascades.

Mentres En Ribera es queda a recórrer els voltants del refugi, sortim amb En Feliu disposats a emprendre alguna ascensió. Baixem la canal i sense arribar a l'estany passem a les grans congestes de l'extensa comarcada que queda entre el Cilindre i Marboré i els pics de l'Azastou. La neu reverbera amb força els raigs d'un esplendorós sol, resentint-se'n la pell de nostres cares i anem pujant tenint a la dreta l'abrupte serralada de Tuque Rouye, quals estratificacions com fulls d'un grandió llibre es presenten en sentit vertical, donant lloc a llises cingleres i formant una cresta sumament accidentada. Al cap d'una hora i mitja guanyàvem el coll d'Azastou (2973 m.) obert entre dit pic i el Marboré i baixant en estimbada pendent sobre el circ de Gavarnie, que queda amagat, veient-se al lluny el Vignemale. Seguim encara fins una altre bretxa, passant allí als vessants francessos i comencem una bonica escalada per la cresta N. del Marboré, pujant per la muralla que forma una sèrie de seguides graonades, sense altre inconvenient que estar la roca molt trocejada, el que fa que les pedres es desprenguin fàcilment. Seguint sempre amunt enfilant-nos per les penyes, al cap de bona estona arribàvem al fil de la cresta que seguirem durant no gaire trajecte, tenint a nostra dreta els fondos precipicis que cauen en el mateix circ. Entrem més tard novament en els vessants espanyols emprò sense allunyar-nos de la cresta i seguim per ells presentant-se després els grandiosos espadats que baixen del Marboré. Pugem una petita canal i aviat guanyàvem la plataforma en qual punt culminant s'hi aixeca un padró que assenyala el cim del Marboré (3253 m.).

Tot seguit dirigim la vista vers al circ i s'ens presenta l'espectacle més impressionant que recordo d'aquesta excursió, apoderant-se de nosaltres una intensa emoció. Les muralles del Marboré es perdien en aquell abím sense fons que constitueix el circ de Gavarnie i nostres ulls recorrien esverats les immenses cingleres que semblaven sospeses en l'espai, per les que hi baixaven les cascades com fils d'argent. Les congestes i geleres s'allargaven per les estretes terrasses inclinades i sota del Taillon endevinàvem la gran osca de la Breca de Roldán, per trobar-se interrompuda l'ombra que la muralla projectava en la neu. Es des d'aquest punt on vaig poder comprendre tota la grandiositat del circ. En el costat

oposat, vers al SE. el Cilindre s'enlairava com la proa d'un gran vaixell i vers ell ens dirigírem després d'una llarga estada en el cim.

Seguim la planera carena que baixa encinglerada per la banda de Tuque Rouye i en arribar dessota de les parets d'aquell pic entrem en un gran camp de neu en la que'ns hi enfonsem per trobar-se molt estovada pel sol. Unes grans roques, que's veia no feia pas gaire temps s'havien després de la cinglera, estaven trocejades sobre de la congesta i al cap d'una estona ascensionàvem el vessant S. W. del Cilindre, primerament per la neu, acabada la qual ens enfilem per la roca guanyant després el cim (3327 m.).

El Mont Perdut que es veu allí proper ofereix un interessant punt de vista així com tota la serralada que domina el circ i que corre del Marboré al Taillón, quedant allunyat el Vignemale. Com poguérem comprovar després, la vista des del Cilindre, encara que no tant amplia com la que es té des del Mont Perdut, és en canvi molt més interessant pels seus primers termes. A la una de la tarda abandonàvem el cim i baixem per la congesta per seguir després contornejant els vessants meridionals del pic i anem a cercar el coll del Cilindre (3052 m.) entre aquest i el Mont Perdut. Passat el coll baixem per la gelera inclinant-nos vers l'esquerra i travessant-la anem a sortir en un dels escorrancs que donen a la gran terrassa. No encertàrem el punt de baixada i tinguérem que ficarnos en una canal, tenint al dessobre un dels finals de la gelera d'on es desprenien continuament pedres; algunes n'hi havien de regulars dimensions que jeien en el glaç a punt de caure, ço que ens inquietava una mica. Passem el més depressa possible sense moure gens de soroll i al cap d'una estona estàvem ja en tota seguretat i anàrem a contemplar la gelera allí on salta l'últim dels tallats, quedant una alta paret de vidriós glaç que corre al llarg de la cinglera, plena d'esquerdes i de grossos blocs que van caient de temps en temps. Al fons de la terrassa travessem les blanquinoses aigües i pugem a l'estany que voregem per son extrem E., arribant des d'allí aviat al refugi.

HORARIS

- 1 h. 30 m. del Refugi al coll d'Astazon.
- 1 h. 45 m. Marboré.
- 1 h. 10 m. Cilindre.
- 1 h. coll del Mont Perdut.
- 2 h. Refugi.

Pàg. 153

ESTANY GRAN DE BRAMATUERO

CL. J. SOLER

Pàg. 153

ESTANY SUPERIOR DE BRAMATUERO

CL. J. SOLER

1

2

VESSANTS SEPTENTRIONALS DEL VIGNEMALE I GELERA DE LES OULÈTES

Pàg. 157 DIFERENTS ASPECTES DE LA GELERA D'OSSOUE (VIGNEMALE)

Pàg. 159 GELERA I PART SUPERIOR DEL «COULOIR DE GAUBE» CL. I. CANALS

Pàg. 159 PANORÀMICA DES DEL CIM DEL VIGNEMALE, VERS AL NE. CL. I. CANALS

Pàg. 161

POBLE I CIRC DE GAVARNIE

CL. J. SOLER

Mont Perdut (3353 m.)⁽¹⁾ i vall d'Ordessa

Dia 22. Encara no eren les sis del matí quan deixàrem el refugi davallant vers l'estany, mentres el sol anava inundant de llum la blanca gelera i amb la seva escalfor començava la caiguda de les allaus. Anem a cercar el corrent d'aigua que recorre el pla i després de passar-lo pugem pels camps de neu situant-nos al peu del grau més baix; salvem aquest sense cap dificultat enlairant-nos per les roques i després per una canal trobem al cap damunt la gelera. La neu estava molt dura en aquesta hora, agafant-s'hi molt bé el peu i podent caminar depressa, més en lloc de pujar directament al coll ens dirigim més a l'esquerra per a poder admirar d'aprop l'alta muralla de glaç que treu el cap per dessorre de la cinglera i que insensiblement va avançant fins que, trencant-se l'equilibri, se'n desprenen grosses masses que rodolen muntanya avall amb estrepitós soroll. Al cap d'una estona ens dirigim vers al coll, passant una esquerda mig oberta i poc després arribàvem a la gran depressió que s'obre entre el Mont-Perdut i el Cilindre anomenada coll del Mont Perdut. Un dels costats està format per l'alta paret que baixa del cim del Cilindre i per l'altra banda s'enfila la cresta a trobar el Mont Perdut, veient-se d'allí les inclinades pendents de neu que devien pujar. Baixem a prop d'un petit estanyol situat sota mateix del coll, deixant-hi les motxilles pera recollir-les a la tornada i comencem la pujada per la congesta; com tot sovint ens ensorràvem vàrem preferir pujar per l'aresta de roca del costat, que cau encinglerada i que permetia enlairar-nos més depressa. Ja molt amunt passem novament a la neu que es troba allí fortament glaçada i com la pendent era molt dreta, tenint a l'acabament unes estimbades canals, marquem bé els passos per evitar una relliscada. Una vegada guanyada la plataforma on s'assenta el mateix cim, va ésser qüestió de poc temps arribar-hi i a les 9 i mitja ens trobàvem en el padró de pedres del Mont Perdut (3353 m.) punt culminant del massís de les Tres Sorores.

El panorama que d'allí es domina és en extrem dilatat, mes la calitja que hi havia ens privava de veure'l amb claretat. Amb tot, lo verdaderament atraient eren els termes propers, tenint a un costat el pic de Ramond, i en l'oposat el Cilindre de rectes parets i darrera

(1) En tractar dels cims que componen el massís de les Tres Sorores usém els noms de Cilindre, Mont Perdut i pic de Ramond ja que cada cim per si no té un nom local que el distingeixi dels altres.

d'ell la part més alta de la plataforma del Marboré. Tota la comarca de l'estany gelat amb la cresta de Tuque Rouye s'obirava a vol d'ocell i al fons la vall de Pineta per la que es veia brillar el riu Cinca.

El Mont Perdut ha sigut el primer pic d'importància que s'ha pujat en els Pireneus, doncs l'any 1802 en Ramond de Charbonnières l'escalava per primera vegada, després de dues tentatives fallades.

A les 10'45 empeniem el descens i com la neu estava en condicions, baixem patinant ràpidament i al cap de vint minuts erem ja a l'estany. Reposem una estona per a menjar alguna cosa i de nou reprenem la marxa pels vessants meridionals, baixant distrets per totes les congestes que trobàvem, mes quan la neu va acabar ens adonarem que estàvem passant una desolada comarca. La roca califa gastada pels agents atmosfèrics i solcada de petites canals es trobava tallada en barrancades que tot sovint barraven el pas i les muntanyes no oferien el més petit interès, ans bé eren d'una monotonia aplastant, tal com les planeres serres de Custodia i Diazas o bé la Punta de Tobacor que es veia al davant en forma d'un gegantesc mató. Per tot arreu s'extenia una grisa tonalitat que acabava per irritar i la mateixa pesantor de l'atmosfera ajudava a fer l'ambient més aclaparador, no desitjant altra cosa que deixar el més aviat possible aquests indrets. Tot el que té d'hermós les Tres Sorores pel costat de Tuque Rouye, ho té d'antipàtic per aquest.

En un petit rajolí que brollava d'una roca vam apagar nostra set i va ésser l'única aigua que trobàrem durant llarga estona en aquell desert de pedres, fins que després de passar la cabana de Góriz arribem al cingle superior del Grado de Soaso, presentant-se al davant la vall d'Ordesa. Un dret tallat volta la muntanya i sols es pot salvar per l'únic pas que hi ha, marcat actualment per la societat "Peñalara" amb un piló de pedres emblanquinades. Baixem per aquí i tot seguit es presenta un altre grau encara més espadat que cau gairebé vertical sobre el pla de Soaso i també com l'anterior és sols accessible per un indret. Uns dolents passants ens condueixen a la "Cueva" i per unes estretes roques enciglerades i bastant perilloses anem a sortir a la cascada que porta el mateix nom, baixant l'aigua en forma de ventall. Finalment som ja al pla i l'aspecte de la regió va canviant apareixent els primers pins que s'arrapen en les faixes dels espadats, i a nostra esquerra les altes muralles roges limiten la naixenta vall d'Ordesa amb el riu que la

recorra. Travessem aquest, passant a la vorera dreta i més avall entre les herbes del prats hi ha un ample espai cobert per les blanques floretes dels "edelweiss", la famosa flor alpina que tant escajeja en el Pireneu, i de la que ne fem bona cullita que ens emportem com a record. Arribem després al "salto de las graderas" on el riu va caient durant un llarg recorregut per una sèrie de graus vermellosos, quedant, no obstant, l'aigua completament transparent i ens endinsem ja entre una bella floresta. A mida que la vall es va enfondint les muralles dels costats van guanyant alçaria, quedant la ribera cada vegada més reclosa. El camí segueix creixent en interès i per entre els corpulents arbres, s'obira el riu que presenta els més variats aspectes. Més avall passem per desobre la cascada de l'"estrecho de Arazas", on el corrent es precipita per un alt i estret salt entre fantàstiques roques. Els pins s'enlairen drets barrejant-se amb els faigs de robust tronc i frondós brancatge, mentres en la terra encatifada per l'herba, hi creixen en gran abundor les menudes maduixes d'exquisit gust i suau aroma que perfuma l'ambient.

De sobte, en un revolt del camí, apareixen els colossals espadats del Gallinero destacant-se bellament sobre l'avellutat vert de les boscuries que s'extenen als seus peus i una estona després travessem les aigües del barranc de Cotatuero, el qual es veu saltar amunt en vistosa cascada. La vall s'aixampla i els encatifats prats semblen un jardí ornat pels boixos, arribant finalment a les cases d'Ordesa, terme de nostra jornada.

Son dues les que serveixen d'hostal, la casa Bergés i la d'Oliván anant nosaltres a la darrera i en la que hi trobarem bon hostatge.

HORARIS

- 2 h. 10 m. Coll del Mont Perdut.
- 1, h. 10 m. Mont Perdut.
- 2 h. Grado de Soaso (inferior).
- 2 h. 45 m. Ordesa.

Dia 23.—A l'endemà al matí En Feliu va anar a visitar la Breca de Roldán mentres nosaltres ens quedàvem allí recorrent alguns indrets d'aquella vall admirable per tots conceptes. Dessobre mateix el Gallinero presenta els seus grandiosos espadats separant els circs de Salarons i Cotatuero i al costat d'aquest la Fraucata s'aixeca com immensa fortalesa de titans amb els corresponents contraforts i torres. Més avall, el Tozal del Mallo s'avença de la muntanya en

airosa silueta enlairant-se d'una sola embranzida com a fita d'aquell conjunt de meravelles.

Es aquesta vall, amb les seves originals muralles de més de mil metres d'alçada i les centenàries bosquíries que cobreixen la seva part baixa, la més sublim del Pirineu sense que cap altre se li pugui comparar. Es única. Com si no fos prou admirable en la seva estructura, la natura s'ha complascut en adornar-la d'un intens colorit com a complement de la seva arquitectura. Els boscos amb totes les seves games de verts s'enfilen a trobar les parets enceses de roig i més amunt es coloregen amb la delicada verdor de l'herba que serveix de suau gradació a les notes agrisades de les altures, les quals se destaquen bellament sobre el blau esmaltat d'un cel puríssim.

Molt acertadament aquesta vall ha sigut declarada, des de fa pocs anys, Parc Nacional, per salvar-la de futures devastacions que destruirien l'arbrat o l'enlletgirien amb obres industrials.

El 24 a la tarda deixàvem Ordesa, travessant el riu i seguint el camí per una fosca pinosa. El corrent saltava a nostra dreta baixant per entre hermosos paisatges o bé llençant-se en formidables cascades, que'ns feien aturar tot sovint a contemplar-les fins que al cap d'uns tres quarts sortim a la ribera del riu Ara i amb altre tant arribem a la típica vila de Torla amb els seus tortuosos carrers i antigues cases. De Torla, seguint el curs de l'Ara per la ribera dreta, baixem en 40 minuts a la vila de Broto, capital de la vall i població la més important que en ella s'hi troba. A l'endemà a les sis del matí es posa l'auto en marxa i seguint sempre el riu anem a La Ainsa on trobem l'ample ribera del Cinca amb l'enlairada muntanya de la Peña Montañesa i passant per les Salinas i el Grado arribàvem a l'estació de Barbastro minuts abans de la sortida del tren que aquell mateix dia ens va portar a nostra ciutat.

L'excursió estava ja finida. Aquella vida primitiva entre muntanyes, al peu de tranquils estanys, havia ja passat; la lluita amb les roques envoltades de precipicis, tenint com a únics testimonis els nevats cims, havia canviat per altra que tenia lloc en plena civilització emprò que, no cal dir, era molt més prosàica.

Les Comarques naturals de Catalunya

Comarca d'Olot

Demarcació d'Olot

DEBURIA ésser constituïda per les comarques d'Olot, Camprodón i Garrotxa, les tres de comú origen històric i unides per lligams d'antigües relacions de tracte i de comerç. Totes tres comarques formaven part del comtat de Besalú trobant-se incloses des de temps antic en el bisbat de Girona del qual tanca la de Camprodón son límit de ponent. La ciutat d'Olot se troba en el centre de les tres comarques i per sa situació i actual importància li correspón la capitalitat. Camprodón i Besalú deuriem conservar dins de la unió la capitalitat de llurs respectives comarques atenyent a la defensa de llurs interesos i a la vetlla i conservació de llurs respectives característiques.

Amb tot, la Garrotxa Empordanesa o Terrafort de l'Empordà tindria d'ésser segregada d'aquesta demarcació per a passar a la de Figueres. Els mitjans de comunicació i les relacions de comerç i tràfec per ells establerta, han desviat del tot l'atracció d'aquesta regió de la Garrotxa envers sa antiga capitalitat, Besalú, per a encaminar-la vers a Figueres.

La comarca de Camprodón amb 8.000 habitants, la d'Olot amb 22.000 i el conjunt de l'Alta i Baixa Garrotxa amb 15.000 habitants formen un total de 45.000 habitants que correspondrien a la demarcació d'Olot.

Comarca d'Olot

Constitueixen aquesta bella regió sub-pirenenca un conjunt de bonics plans, situats en el clos d'un grandió i ample encerclat de muntanyes desestrebades de la carena pirenenca, les quals donen naixença i vida a les valls i a les fonts superiors del Fluvià.

Aquestes serres, en general d'arrogant aspecte, tenen formes ben caracteritzades com els cingles i penyals de Santa Magdalena del Mont i Puigsacalm, les cingleres estimbades d'Ayats i Cabrera, aplanades en llur cim, les enèrgiques serralades de Marboleny, el

Corb i Finestres, el rabassut massís de Sant Julià del Mont i els cims volcànics escampats en la comarca.

Els plans d'una verdor estremada i d'una vegetació esplèndida, engalanats per prats i frondoses i variades arbredes se detallen en els d'Olot, Les Preses, La Pinya, En Bas i Sant Privat i en les escaientes valls de Ridaura i de Bianya. Completen la comarca els planells i clotals festosos de Begudà i Sant Joan les Fonts, la reclosa Vall del Bach que dona ses aigües al Llierca i la no menys bella planada de Santa Pau que les condueix al riu Ser.

Amb aquesta senzilla exposició es demostra clarament la errada suposició dels que pretenen encloure aquesta comarca dins de la

Garrotxa o bé en una pretesa comarca anomenada de la Muntanya. Tant per sa situació topogràfica, com per sa fesomia pròpia, pel modo d'ésser de sos habitants, per ses costums i tradicions i per l'expressió del llenguatge queda apartada, per al que sia coneixedor del país, tota idea d'assimilació amb la Garrotxa de territori aspre i desfregat i de terrer en general pobre i migrat que contrasta marcadament amb el fertil, engalanat i productiu de la comarca d'Olot.

Confronta amb la comarca de Camprodon al NO.; al N. i a llevant amb la Garrotxa; al SE. amb el Gironés; a migjorn amb la Plana de Vich, a l'altra part d'altres muntanyes i a ponent amb el Ripollés.

Els seus límits amb la comarca de Camprodon, amb el Ripollés, Plana de Vich i Gironés, els hem ja assenyalat en ocupar-nos de la delimitació natural d'aquelles comarques. Ens falta sols indicar els límits amb la Garrotxa. De l'extrem NO. de la regió arrenca un brançal de serra després de la divisòria d'aigües del Ter i del Fluvià. Aquest brançal desestreat en la collada de l'Alech, sobre el Sitjar, corre de O. a E., s'enfila en el Puig Ou, segueix pel cim del Talló i s'interna en la Garrotxa. Entre el Talló i el cim de Montmajor que s'aixeca alterós a son enfront s'hi obre un formidable entall anomenat Pas de Bodequés, ço és bosc de quers o roques, pel qual s'escorre dret a la Garrotxa, a engruixir el Llerca, la ribera de la Vall del Bach.

El límit natural de la comarca, deixant doncs el cim del Talló i atravesant l'estret Pas de Bodequés, s'enfila al Montmajor, atravessa el coll de Marcé, torna a enlairar-se en el Mont Petit i segueix per les serres del Toix i el Còs, separant les valls de Castellari i d'Oix. Deixa el límit el fil de la serra abans d'arribar a la unió del Llerca amb el Fluvià i atravesant aquest últim riu, sota Castellfullit, s'enfila al massís alterós de Sant Julià del Mont. Torna a baixar per a travessar el riu Ser en el Sallent, deixant dins de la comarca la plana de Santa Pau i s'enfila a la serra de Finestres a trobar el límit amb el Gironés i l'enllaç amb el seguit de serres divisòries del Ter i del Fluvià que formen el restant circuit de la comarca, en sa confrontació amb les comarques veïnes.

La petita i galana Vall del Bach, formada de petits poblets i caserius amb esglesietes parroquials, la major part d'estil i època romànica, si bé està enclavada dins dels vessants del riu Llerca forma part, per comunitat de relacions i interessos, de la comarca d'Olot, en qual ciutat hi té son mercat natural. Està enclosa aquesta frescal i reduïda vall dins d'un circuit de muntanyes tancat completament en l'espadat entall de Bodequés. En fixar el límit general de la comarca hem marcat ja el costat nord, des de la collada de l'Alech al Montmajor. Tanca el restant de l'envolt, des de la collada de l'Alech, la carena divisòria d'aigües del Ter i del Llerca, corrent per les collades del Sitjar i de Sant Pau, on girant dret a llevant entren per les serres de Vivés i de Migjorn, entre el Fluvià i el Llerca, fins a trobar els colls de l'Abarcadura i de Carrera des de on s'enlaira al Montmajor.

Creua la comarca de S. a N. torçant després al E. el riu Fluvià que atravesant la Garrotxa i l'Empordà desemboca en el golf de Roses, prop de Sant Pere Pescador.

No té fonts pròpies el Fluvià. De tot l'alt i superb emmurallat que formen les graonades barreres de cingles que s'estenen des de coll d'Uría a coll de Bracons surten naixements d'aigua que salten per torrents i barrancs, llençant se en bells caients i cascades pel dret dels espadats balços, venint a reunir-se i a aquietar-se al repeu de la plana. En els Hostalets d'En Bas forma ja curs el riu, encara que no pren son nom fins en ajuntar-se-li sota Sant Privat el riu Gurn procedent de Puigsacalm, Plà Traver i Collfret, que cau a la plana rebassant les cinglatures per l'espadat i superb Salt de Sallent.

S'ajunten més enllà al Fluvià per sa vorera esquerra la ribera de Ridaura unida abans amb la de Bianya i la ribera de Castellar que es barreja sota Castellfullit.

En la part dreta entre més petits afluents recull el Rabell damunt d'Olot i el Turonell al peu del cingle basàltic de Castellfullit.

Tota la comarca d'Olot és rica en bones i abundoses aigües, lo qual és una de ses especials característiques; com ho és també la dels volcans apagats que ocupen una gran part de la regió.

El terrer dona abundosos productes per sa gran fertilitat, sobretot en els llocs que estan adobats pels productes volcànics. Es cullen en els ben conreuats camps, blat i segle, civada, mastall, blat de moro, mill i fajol. Es una dita popular per a assegurar la certesa d'un fet de que *és tan segur com el fajol a Olot*. Aquests camps de fajol de bella i blanca florida son un dels més bells ornaments de la comarca, contrastant amb l'exuberant verdor de les closos de pasturatge i amb les belles i variades arbredes. Les verdures de les hortes son molt gustoses i les llegums s'hi crien també ufanoses. Les patates son de molt bona mena. Hi ha també moltes tofoneres en els rampants de les altes muntanyes que circunden la comarca. Els bolets creixen en abundor i de bona llei, en les bagues. Les maduixes boscanes son molt exquisides i aromàtiques, petites, fortes de color i de gust; en el caient de la serra de Finestres i en la baga de Vernadell sobre Font Pobra, hi abunden d'una manera notable, embaumant aquelles bosquíries en el mes de juny i part de juliol. A causa del clima no es fa vi ni oli, ni hi ha fruiterars. Les úniques fruites que s'hi cullen son pomes, peres, figues, nous i castanyes, en especial en el Plà de Bianya.

Son en gran quantitat les herbes medicinals i aromàtiques que es troben en les muntanyes, essent motiu de tràfec i especulació. Els

prats de bon herbei i els pasturatges dels rasos de muntanya donen bon aliment per a la cria de bestiar.

Les gredes i puzzolanes, que tan abunden, son ben aprofitades, al igual que els basalts per a l'empedrament de carrers, amb qual explotació s'estàn malmetent exemplars basàltics curiosíssims en les bancades que s'exploten.

En la serra divisòria de Marboleny abunden encara els animals salvatges: guilles, llúdries de fina pell, taups, teixons, gats salvatges i gorja-blancs. Els llops com per tot arreu s'han anat extingint. En les serres llindants amb la Garrotxa hi apareix alguna volta el senglar.

Constitueixen la comarca 13 municipis amb un total de 22.000 habitants. Estàn repartits en la següent forma: la ciutat d'Olot, 8.000 hab., amb els poblets i veïnats de Sant Cristòfol de les Fonts, Sant Andreu del Coll, Closelles, Sant Francesc, Sant Roc i Hostal de la Corda; la vila de *Castellfullit*, 1.000 hab.; la vila de *Santa Pau*, 2.100 hab., amb els poblets agregats de Sallent i Sacot, Santa Llúcia de Trenteres i els veïnats de Mascou, Arcs, Plà dels Arcs, Sant Martí, Peneda, Pujolàs, Font Pobra, Les Fages, Santa Marguerida, Sant Julià del Mont i Sant Abdon; *Batet*; *Begudà*, amb Sant Joan les Fonts; *Capsec*, districte municipal que ocupa una gran extensió amb la major part de la Vall de Bianya i les Valls del Bach i de Castellar amb ell conjunt dels poblets escampats de Sant Martí del Clot, Sant Pere Espuig, Sant Martí de Bianya, Santa Marguerida de Bianya, Sant Andreu de Socarrats, Lloc Alou, Hostal Nou i La Canya en la vall de Bianya; Sant Andreu de Porreres, Sant Miquel de la Torra, Sant Feliu del Bach i Llongarriu en la Vall del Bach; Toralles i Castellar de la Muntanya. Està inclòs també en la regió el petit poblet de Santa Llúcia de Puigmal que tenia antigament municipi propi i està avui agregat a Sant Joan de les Abadeses que es troba a bastant distància a l'altra part de les muntanyes en la comarca del Ripollès; *Sant Salvador de Bianya* amb Sant Pons d'Aulina; *Joanetes d'En Bas* amb Falgars d'En Bas; *La Pinya d'En Bas* amb Sant Joan dels Balps; *Les Preses* amb Sant Martí del Corb i els veïnats de La Boadella, Poca Farina, Bosc de Tosca i el Vallaire; *Sant Esteve d'En Bas* amb Sant Miquel d'En Bas i els veïnats de Can Trona i Vilallonga; *Sant Privat d'En Bas* amb la vila del Mallol i Puigpardines; *Ridaura* amb els veïnats d'Artigues i Font de Joan.

El riu Fluvià és molt aprofitat per a l'exercici de distintes i importants indústries, especialment en els termes d'Olot i Sant Joan

les Fonts, on els salts d'aigua i les preses seguidament se succeïen engalanant els paisatges i donant vida a les fàbriques de paper de tota mena i a les de gèneres de punt, de cotó i de llana, especialitzant-se les de faixes, boines i barretines, essent molt antiga i popular la dita de que *per a barretines: Olot*.

Havia format part aquesta comarca de l'antic comtat de Besalú. El vescomtat d'En Bas ocupava tota la plana havent-se estés fins a Castellfullit. Hi estava també compresa la vall de Ridaura. Passà el senyoriu d'En Bas en sos últims temps al comtat de Centelles. Castellfullit passà de la dependència del vescomtat d'En Bas a la dels comtes de Montagut. El senyoriu dels barons de Santa Pau, que prengueren també el nom de son castell de Finestres, se componia de la vila amb sa plana, Batet, La Cot, Sant Julià del Mont, estenent-se enllà de la serra a Sant Aniol de Finestres, Sobrerroca i Sant Esteve de Llémana. Aquests indrets eren tant prompte del comtat de Besalú com del de Girona, tenint-los seguidament en litigi, lo qual corrobora la dita de que les divisions històriques, si bé ajuden, no determinen la limitació de les comarques pròpies naturals.

En establir-se la vegueria de Camprodon, Olot i gran part de la comarca entraren en sa composició. A últims del segle XIV fou creada la sots-vegueria d'Olot.

Olot té amb Girona bones vies de comunicació: el ferrocarril de Girona a Olot; la carretera de Girona a Olot per Banyoles, Besalú i Castellfullit. Un brançal de carretera des de Les Funoses en amunt de Castellfullit a Sant Joan les Fonts i altre brançal des de Sant Joan les Fonts a Olot per La Canya.

La carretera de Banyoles a Olot per Mieres i Santa Pau. La carretera de Girona a Olot per Amer i Sant Feliu de Pallarols que entrant en la comarca pel coll d'En Bas, passa per Sant Esteve i Les Preses.

Comunica Olot amb el Ripollés per la carretera que pel coll de Santigosa, d'on surt de la regió, va a Sant Joan de les Abadesses. La carretera d'Olot a Ripoll per coll de Canes sols arriba avui a Ridaura i la que té d'anar a Sant Quirse de Besora per Vidrà arriba just a Sant Privat, des de Les Preses.

La carretera que deu comunicar la comarca amb la de Camprodon per Sant Pau de Seguries, acaba avui a Sant Salvador de Bianya i està en construcció en el restant del trajecte.

La falta de comunicació rodada és absoluta entre la plana d'Olot i la de Vich. Seria molt convenient per al tràfec i prosperitat

d'abdues comarques que un camí de ferro foradés el gran murallam de serra que les separa. Mentrestant s'imposa l'acabament de la carretera de Vich a Olot, entretinguda avui fins prop de la Salut de Sant Feliu de Pallerols, en el límit de les províncies de Barcelona i Girona.

Falten ademés per a completar la xarxa de comunicacions:

1.er La terminació de la carretera d'Olot a Ripoll per coll de Canes, de tant interés per aquestes dues poblacions i les intermitjes, des de Ridaura on termina per un costat, fins a Vallfogona on acaba per l'altre.

2.^{on} La carretera de Joanetes d'En Bas a Ripoll per coll de Bracons, anant a trobar el troç que està construït des de Ripoll fins a Vidrà i altre brançal des de coll de Bracons en el límit de la comarca fins a La Bola per a comunicar la comarca d'Olot amb Torelló en la Plana de Vich, i finalment la terminació de la carretera de Camprodon a Olot per Sant Pau de Seguries i la Vall de Bianya de la qual en manquen construir molts pocs quilòmetres.

La capitalitat de la comarca és la ciutat d'Olot, situada en lloc deliciós de sa plana i que és un bell centre d'atracció, animació i vida. Son mercat és molt concorregut. Olot i sa comarca ofereixen interessants estacions d'estiueig, ja molt freqüentades i afavorides, i bell camp d'esplai per a l'excursionisme.

CÉSAR A. TORRAS

Les primeres conferències a Espanya sobre el Mont Everest

No volem amagar la satisfacció que sentim en escriure aquestes ratlles donant compte de la celebració de dits actes, satisfacció produïda per l'èxit assolit pel Centre Excursionista de Catalunya en la seva organització el qual, just és confesar-ho, ha sobrepujat tots els càlculs més falaguers.

Cal tant sols esmentar que anunciada la conferència per mitjà d'escaients cartellets i de la premsa diària pel dia 18 de maig prop-passat i oberta la venda de localitats el dia 1.er de dit mes, quedaven aquestes esgotades per complert als dos o tres dies, veient-se

el *Centre* obligat a anunciar tot seguit una segona lectura pel dia 27, per a la qual quedà igualment venut tot el taquillatge.

Les conferències, com és sabut, tingueren lloc al Palau de la Música Catalana, qual espaiosa sala donava veritablement goig de veure. Llotges, sillons, setis numerats i públic, tot estava plé d'una culta concurrència, entre la qual s'hi veien gentilíssimes dames i damisel·les, àvida d'escoltar la paraula del conferenciant i de descórrer un xic el vel que fins avui cobria les regions de l'Himalaya.

L'interés del públic es palesà en el silenci que fou absolut durant la lectura del treball que durà unes dues hores i que fou dividit en dues parts. L'organització ben acurada, anant-se projectant els positius a mida que el text de la conferència ho reclamava, sense cap mena d'avís previ per part del lector, ço que causà un excel·lent efecte. Igualment fou una bona idea l'anar projectant, de tant en tant, els mapes de l'itinerari seguit i de les geleres circumdant el cim de l'Everest, essent així possible l'anar seguint pas per pas l'avenç de l'expedició.

No sols en nostra ciutat es sentí fretura d'assistir a les dites conferències, sinò que també els elements excursionistes de la veïna ciutat de Sabadell volgueren fruir d'aquest goig i el dia 30 de maig, baix l'organització del «Centre Excursionista del Vallès» i del «Centre Excursionista Sababell» es repetí per tercera vegada en el Teatre Principal, d'aquella ciutat, pels mateixos consocis nostres que en tingueren aquí cura.

El benefici líquid obtingut de les tres lectures ha sigut de 6329.85 pessetes, quantitat que mitjançant el Sr. Cónsul Britànic a Barcelona ha sigut tramesa a The Mount Everest Committee, de Londres, per contribuir a les despeses de l'expedició d'enguany.

Ens abstenim de fer aquí un extracte dels textos llegits car anirà publicat molt extens en el pròxim número d'aquest Butlletí.

En resum, un èxit brillant pel nostre *Centre* i per l'excursionisme català que tant alt ha posat el seu nom fora de casa, èxit pel qual felicitem a la Secció d'Esports de Muntanya i en particular la Srta. Esther Nicolau i els Srs. Enric Ribera i Eduard Vidal i Riba que foren els qui portaren a realitat la idea de la celebració d'aquesta conferència.

Volem també esmentar amb agraïment l'ajuda que hem trobat en l'Ajuntament de nostra ciutat i en la Mancomunitat de Catalunya que amb llurs subvencions han fet creixer el benefici obtingut i també el desinteressat apoï de tota la premsa barcelonina fent-ne una afectuosa propaganda i especialment de «La Veu de

Catalunya», «El Día Gráfico» i «La Vanguardia» entre altres, que aquells dies publicaren sengles articles referents a l'exploració del cim més alt de la terra.

ESTANISLAU PELLICER

Concurs d'excursionisme IX Prova de Muntanya

LA SECCIÓ D'ESPORTS DE MUNTANYA, volguent donar una nova orientació a les curses de muntanya que han vingut celebrant-se en la nostra terra, pensà en organitzar una nova cursa que baix un reglament totalment diferent del fins ara seguit permetés de guanyar el premi a l'excursionista millor coneixedor de la muntanya, creant amb aquest fi la «Copa Muntanyenca».

El seu reglament consistia en una marxa lliure a efectuar en un recorregut no assenyalat i triat a la sort entre cinc itineraris establerts previament, obligant aixís als concursants a estudiar-los tots. A demés els equips devien presentar una ressenya de la cursa, ço que exigia una major atenció en fer el recorregut.

S'adjudicava com a premi la «Copa Muntanyenca» a la societat a la qual pertanyés l'equip que, compost de dos corredors, ocupés el primer lloc en la classificació i a demés medalles i objectes d'excursionisme als equípners fins als classificats en sisè lloc. El Sr. Gal Mussons, fabricant de les bandes *La Nacional*, tingué la gentilesa d'oferir una copa al primer equip classificat portant bandes de dita marca.

Sortejats els itineraris anunciats, va sortir el de Sant Celoni-Montnegre-Orsavinyà i Pineda, fixant-se la celebració de la cursa per al dia 28 de maig. Deu equips prengueren la sortida i malgrat la calor aclaparadora d'aquells dies, va ésser la lluita molt intensa, demostrant els corredors una forta resistència. El jurat acordà la següent classificació:

- 1.er Martí Coll i Josep Gil, del G. E. l'Infatigable, de Sant Celoni, guanyadors de la «Copa Muntanyenca», 4 h., 6' 16".
- 2.^{on} Josep Costa i Eduard Batlle, del Grop Excursionista «Els Matiners», 4 h., 12' 24".

- 3.er Ernest Mullor i Lluís Quinquillà, del C. A. de Dependents del Comerç i de l'Indústria, 4 h., 19' 32".
- 4.^{rt} S. Cubells i Joaquim Riera, de l'A. E. Tagamanent, guanyadors de la copa «*La Nacional*», 4 h., 29' 50".
- 5.^{on} Esteve Alsina i Jaume Puig, del G. E. l'Infatigable, de Sant Celoni.
- 6.e Antoni Agulló i Josep Riba, del G. E. Rafel de Casanova.
- 7.^e Antoni Vey i Autònom Alobart, de l'A. E. Tagamanent.
- 8.^e Artur Medina i Grau Garcia, del C. A. de D. del C. i de la I.
- 9.^e V. Santamaria i Pere Closas, del Foment Martinenc.

El jurat tenint en compte la ben acurada ressenya, baix el punt de vista excursionista, presentada per l'equip compost dels senyors Antoni Vey i Autònom Alobart, va concedir un premi especial consistent en dues medalles d'argent.

Ll. E.

Crònica Alpina

Primera ascensió al cim superior dels Ecos, de Montserrat.—El diumenge dia 14 de maig, els Srs. Lluís Estasen i Pau Giménez, de la S. d'E. de M., efectuaren per primera vegada aquesta difícil ascensió utilitzant una esquadra de la paret des de la petita bretxa que separa el cim superior del central. Bastit un petit *cairn* en el cim, el descens s'efectuà en *rappel* de corda. L'ascensió fins al peu de l'esquadra lo mateix que als demás cims i descens tingué lloc pel vessant S. de la muntanya.

Les Agudes (1740 m.), per la cresta Oriental.—Recomanem aquesta ascensió a efectuar de preferència des de Sant Marçal per ésser més curta i sobre tot mol' més interessant que la clàssica per la Canal de les Agudes.

Cavall Bernat de Sant Llorens del Munt.—Aquesta difícil i interessant ascensió va ésser efectuada el 7 de maig, per un nombrós grup de socis pertanyents a la S. d'E. de M., dels quals s'hi distingí notablement En Josep M.ª Estasén.

Primera ascensió d'hivern al Picacho del Veleta (3468 m.)—Un grup de skieurs del PEÑALARA, de Madrid, pujà el 16 d'abril, per primera vegada a l'hivern, al Picacho del Veleta segon cim de la Sierra Nevada.

Sortiren els expedicionaris de Granada el dia 14, anant a pernoctar al refugi de la Sociedad Sierra Nevada situat a 2250 metres d'altitud. El dia següent, fixat per a l'ascensió, la boira no els permeté realitzar-la i aprofitaren el dia pujant dematí i tarda als Peñones de San Francisco i fent skis a bastament. No fou fins a l'endemà diumenge de Pasqua que els valents alpinistes pogueren realitzar l'ascensió. Havent-se presentat el dia en immillorables condicions atmosfèriques abandonaren el refugi i pujant novament als Peñones de San Francisco, es dirigiren al Veleta seguint la carena, ruta molt senzilla i fàcil per a fer amb skis, veient-se obligats emperò, abans d'arribar al Corral del Veleta, a treure-s'els per estar la neu massa gelada. Seguint sempre per la carena els fou precis, degut a l'inclinació bastant pronunciada i a no ésser suficients els crampons, tallar els passos amb el piolet, arribant a les 3'45 al cim del Veleta, fruit de magnífica impressió en contemplar aquell immens panorama.

Per la mateixa ruta descendiren al refugi, dirigint-se al dia següent a Granada.

Ascensió d'hivern al pic d'Aneto (3404 m.)—El dia 12 del passat abril, els Srs. Lluís Estasen, Josep M.ª Soler i Coll, Enric Ribera i Carles Feliu, de la S. d'E. de M., efectuaren aquesta ascensió, una de les poques fetes a l'hivern, corresponent a la primera nacional.

Deixant la vila de Benasque el dia abans, es traslladaren a La Renclusa i malgrat la gran quantitat de neu que trobaren a partir d'Agua Pasas, no esmersaren més temps que el que s'acostuma a posar-hi a l'estiu.

El dia següent amb un temps magnífic sortiren del Xalet-Refugi i, tot hi trobant-se la neu fortament glaçada guanyen fàcilment el Portilló inferior, passant a la gelera i dividint-se el grup que formaven. Mentres En Ribera, acompanyat del guia Josep Delmàs, es dirigien directament a l'Aneto, els demás intenten l'ascensió a la Maladeta. Pujada la gelera de forta inclinació, arriben al peu de la muralla aont abandonats els skis, una breu escalada els condueix a la cresta, difícil en aquesta ocasió, degut al glaç que recobreix les preses. El vent i sobre tot el fred intensíssim, insensibilitzant les mans, els fa impossible tot treball de piolet i a 200 metres del cim es veuen forçats a abandonar aquesta difícil ascensió que encara no ha sigut portada a cap a l'hivern.

Al descens visiten el Coll Maleït i travessant la gelera per sota la Cresta del Mig en 20 minuts arriben al coll de Coronas aon abandonats novament els skis, emprenen la Pala Dreta fortament

glaçada que els condueix a la primera plataforma i aon els esperaven En Ribera amb el seu guia.

El Pas de Mahoma a l'igual que la cresta de la Maladeta estava també recobert de glaç fent, aquella travessia tant innocent a l'estiu, en extrem difícil i perillosa; sortosament el Pas és curt i no és sinò després d'un llarg i penós treball de piolet que els 23 metres de difícil cresta son salvats, trobant-se els nostres expedicionaris al bell cim d'Aneto i fruit d'una vista incomparable.

El descens el verificaren ràpidament amb els skis per als quals la neu es trobava en condicions magnífiques per Barrancs, descrivint magnífiques curves i salvant amb precaució les esquerdes molt obertes del mig i part inferior de la gelera que eren gairebé les úniques que no havien sigut tapades per la neu. En breus moments havien efectuat un descens de 1.500 m. i pels Aigualluts es dirigien a La Renclusa.

Vençut el pic d'Aneto, el dia següent deixen el Xalet, dividint-se novament la caravana; els Srs. Ribera i Soler se'n van a Luchon, continuant els demés per l'Artiga de Lin i Vall d'Aran a Barcelona.

Guies alpines Ball.—Acaba d'apareixer una nova edició d'aquestes guies, reconstruïdes i revisades per l'Alpine Club. Conté tres volums "The Western Alps", "The Central Alps. Part I" i "The Central Alps. Part II", comprenent respectivament els Alps Occidentals des del Mediterrani al Simplon, la part del Switzerland al N. de les valls del Rin i del Ródano i aquelles porcions del Switzerland, Italia i Austria al S. i E. del Ródano i del Rin, S. de l'Arlberg i W. de l'Adige.

Refugi Bozano.—Aquest refugi construït pel C. A. I. a 2650 metres d'altitud en la vall de l'Argentera (Alps italians) ha sigut inaugurat el 14 d'agost de 1921.

Pic Intermédiaire (3104 m.) pel S. (Cercle d'Oô. Pireneu francès).—Aquesta ascensió va esser efectuada per primera vegada el 1 de juliol de 1921 pels Srs. Jean Arlaud i W. P. Abadie, del Club Alpin Français.

Cim del Kibo: segona ascensió.—El Kibo, cim més alt del Kilima'njaro en l'Àfrica equatorial, és la muntanya més alta que es coneix a l'Àfrica. El seu cim, qual altitud és de 6010 metres, ha sigut guanyat per segona vegada per dos anglesos Mrs. Gillmann i Nason; la primera ascensió fou feta per Mr. W. West, en 1914.

Expedició a les Serralades del Perú.—Una expedició composta per savis anglesos, americans i canadencs es dirigeix al Perú per fer estudis fisiològics en les Cordilleras a altituds de 5 a 6000 metres.

V Concurs d'Arquitectura

VEREDICTE DEL JURAT

I.—ARQUEOLOGIA ARQUITECTÒNICA.

Tema: Monografia d'un petit edifici català anterior al segle XIX.

—*Premi:* a l'estudi d'una casa de la ciutat de Lleyda, fet per don Ramón Argilés.

Tema: Determinació sobre el plànol de Barcelona dels edificis de caràcter particular interessants per a la Història de l'Art i per a l'Arqueologia.—*Accèssits:* als treballs de don Félix Durán i de don J. Ferrán i Torras.

II.—PROJECTES D'ARQUITECTURA.

Tema: Projecte de pavelló d'espera per a ús pels passatgers en les parades finals dels tramvies de Barcelona.— *Accèssit:* al treball dels Srs. Portilló i Casulleras.

Tema: Estudi de petits refugis a emplaçar en l'alta muntanya pirenenca.—*Premi:* al treball de don Alfred Baeschlin.—*Accèssit:* al treball que porta el lema «Neu».

Tema: Projecte de casa barata, ajustada a les prescripcions legals vigents.—*Premi:* al treball de don Alfred Baeschlin.

Barcelona 8 de Juny de 1922.

CÉSAR A. TORRAS

ADOLF FLORENSA

JOSEP DANÉS

JERONI MARTORELL

J. M. MARTINO

Crònica del Centre

MAIG 1922

CONFERÈNCIES I EXCURSIONS.—El dia 5, D. Eduard Vidal i Riba donà una conferència sobre el tema: *El Canigó a través el poema de Mossén Cinto Verdaguer*.

Els dies 12 i 19, el Dr. F. Xavier Parés i Bartra donà dugues conferències sobre: *Una visita al front de batalla francès* i *Una excursió a Namur i Dinant*, respectivament.

El dia 18, tingué lloc, al Palau de la Música Catalana, la primera conferència donada a Espanya sobre l'expedició al Mont Everest (Himalaya), el text de la qual es publicarà íntegrament en el vinent Butlletí.

El dia 24, es va celebrar la sessió necrològica de l'ex-president del Centre, Sr. Lluís M. Vidal, qual biografia va ésser publicada en el Butlletí anterior.

El dia 26, el Sr. Gonçal de Reparaz (fill), ressenyà *Un viatge pel Marroc, La zona francesa, zona espanyola i Tànger*.

SECCIÓ D'ESPORTS DE MUNTANYA.—El dia 7, es practicaren pràctiques d'escalades a Les Agudes (Montseny) i al Cavall Bernat de Sant Llorenç del Munt.

El dia 14, es realitzà una excursió a les serres orientals de Montserrat, efectuant l'ascensió a *Els Ecos*.

El dia 21, un bon nombre de socis d'aquesta Secció assistiren a l'*Aplec Excursionista de Catalunya* que es celebrà a Sant Benet de Bages.

El dia 25, s'efectuaren pràctiques d'escalada a les crestes Sud-Orientals del Turó de Morou, i el dia 28 tingué lloc la celebració del Concurs d'Excursionisme "Copa Muntanyenca".

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA.—El dia 7 tingué lloc una excursió a La Roca, ermita de Sant Bartomeu, Turó de Céllechs, Orrius, Cabrils i Vilassar de Mar.

El dia 14, visitaren la finca *Les Eures*, d'Horta, propietat del Sr. Gallart.

SECCIÓ DE GEOLOGIA I GEOGRAFIA.—En els dies 3, 7, 10, 17 i 21, tingueren lloc les lliçons i excursions del *Curset de Geologia Elemental*, el detall de les quals ha estat publicat en el Butlletí anterior.

SECCIÓ D'ARQUEOLOGIA.—El dia 7, anaren a Sant Joan Despi i a Sant Feliu del Llobregat.

El dia 14, efectuaren una excursió a Castelltersol, Castellcir, Sant Quirse Safages i Sant Miquel del Fay.

El dia 21, visitaren l'església parroquial de Sant Miquel del Port, i el dia 28, l'església de Sant Martí de Provençals i les antigües masies.

Noves

APLEC EXCURSIONISTA A SANT BENET DE BAGES.—El dia 21 es celebrà a Sant Benet de Bages, l'Aplec de l'Excursionisme català, organitzat enguany pel Centre Excursionista de la Comarca de Bages. En tren especial sortiren de nostra Ciutat els excursionistes en direcció a Manresa, des d'on els uns precedits per guies i altres en auto-camions anaren al monestir de Sant Benet. En arribar, el Rvd. Josep Guitart feu un bell parlament resumint la història del monestir, tan plena de gloriosos records per a la història de nostra Patria i seguidament el President de la Secció d'Arquitectura del CENTRE, Sr. Josep Danés i Torras feu un estudi detingut de l'arqueologia del monestir, essent ambdós parlaments escoltats amb l'interès més gran per la multitud allí congregada.

Després de dinar, el Sr. Enric Olivé, del Directori de la Lliga de Societats Excursionistes de Catalunya, en representació del President de la mateixa, a qui una desgràcia de família el privà d'assistir a la festa, feu un vibrant parlament en enaltiment de l'excursionisme, essent xardorosament aplaudit.

El Regidor de l'Ajuntament de Manresa, Sr. Cirera va cloure la festa amb un darrer parlament en el qual glosà l'excursionisme com el mitjà per a fer sentir intensament l'amor a la Patria.

Cal felicitar al Centre Excursionista de la Comarca de Bages per l'èxit obtingut en la celebració de l'Aplec i per l'excel·lent organització del mateix.

SOCIS PROTECTORS.—Han ingressat en qualitat de Protectors de nostra Centre i amb quota anyal de 120 ptes., els Srs. Agustí Badía i Vivó i Joaquim Folch i Girona. El CENTRE els hi dèu agraïment per la seva generositat.

MAQUETES DELS REFUGIS DEL CENTRE.—Per a figurar en el Museu Pireneic que s'ha format en el Chateau-Fort, de Lourdes, el CENTRE ha encarregat la confecció de maquetes dels xalets d'Ull de Ter i de La Renciusa.

SERVEI D'AUTOMÒBILS.—S'han rebut noves d'haver-se inaugurat el servei d'autos de Tàrrrega a Esterri d'Aneu, amb el següent horari: sortida de Tàrrrega a les 12, arribant a Esterri a les 21, i de retorn sortint d'Esterri a les 4 arribant a Tàrrrega a les 12. El preu del passatge és de 28 ptes.

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE MAIG 1922

TEMPERATURES A L'OMBRA				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA en 24 hores	MÍNIMA ABSOLUTA en 24 hores	MITGES MENSUALS A 0°1 A LA GRAVETAT NORMAL	
8 matí	4 tarda			8 matí	4 tarda
14°3	20°4	32° (dia 21)	-2° (dia 2)	684.3 mm.	683.2 mm.
Oscil·lació extre- ma mensual 34° Variació màxi- ma diurna (dia 10) 22°5		MITGES MENSUALS		A 0°1 AL NIVELL DE LA MAR	
		23°5	7°4	765.4 mm.	763.2 mm.
				Màxima (dia 7) 774. mm.	
				Mínima (dia 13) 756.8 »	
				Oscil·lació extrema. 17.2 »	

HUMITAT RELATIVA

PLUVIOMETRIA

MITGES MENSUALS	8 matí	4 tarda		
Termòmetre sec.	14°3	20°3	Total d'aigua caiguda en el mes . . .	87.9 mm.
Termòmetre moll	11°1	15°5	Dia de major caiguda (dia 3)	38. »
Humitat (percentatge)	65.1	57.5	Intensitat per dia de pluja i neu . . .	7.99 »
Dies de saturació	—	—	Total d'espessor de neu en el mes . .	0.15 mt.
			Dia de major espessor (dia 1)	0.10 »
			Vent dominant en els dies de pluja i nevades	Cal. NE

VENT

DIRECCIÓ	8 matí	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES	
Calma	12	3		
N.	2	4		
NE.	9	10	Mitja mensual diària	66.619 k.
E.	3	1	Màxima absoluta (dia 2)	190.500 k.
SE.	—	—	Recorregut total en el mes	206.200 k.
S.	2	4		
SW.	1	1		
W.	—	3		
NW.	2	5		

ESTAT DEL CEL

DIES	8 matí	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS			NUVOLOSITAT	
				CLASSE	8 m.	4 t.	MITGES MENSUALS	
Serens	17	10	Pluja 11				8 matí	4 tarda
Nuvolosos	8	12	Boira 3					
Coberts	6	9	Calamarça 1					
			Neu 3					
			Cirus					
			Nimbus					
			Stratus					
			Cúmulus					

NOTA.—Temporals en els dies 24, 25, 26, 29 i 30.

Les anotacions diàries han estat preses pel G.^a Josep i revisades pel DR. M. FAURA I SANS